

KŘÍŽOVATKA VOJENSKÉ STRATEGIE

Současná vojenskoodborná literatura kapitalistického i socialistického světa svědčí o zvyšujícím se ruchu ve vojenských teoriích. Vojenská věda jako celek se ocitla v určité krizi a není schopna dát uspokojivé odpovědi na palčivé otázky dnešní společenské reality a jejího dalšího vývoje.

Krise vojenské vědy je odrazem celospolečenské krize, do které se v poslední době dostalo řešení otázek války a míru, které ještě nikdy v dějinách nestály tak ostře na pořadu téměř každodenní politiky světa a nedotýkaly se tak bezprostředně celé existence veškeré lidské civilizace.

Reálně existující ničivý potenciál raketových jaderných zbraní, jejich množství i pohotovost k zásahu na obou stranách rozděleného světa vnesly kvalitativní změny do vztahů politiky a války a vyvolaly těžko průhlednou situaci, plnou rozporů. Její analýza se vymyká možnostem jednoho vědního oboru, navíc tak vnitřně neuspořádaného a nedostatečně klasifikovaného, jako je současná vojenská věda. Antihumanistická podstata války, násobená jejími současnými absurdními možnostmi, se dostala do těžko řešitelného rozporu nejen s humanistickými cíli pokrokových sil společnosti, ale i s nerozumnými snahami politiky, zachovat i v těchto podmínkách válce charakter použitelného prostředku ke splnění jejích cílů.

Je sice pravda, že „atomový strach“ na obou stranách přesouvá postupně význam jaderného potenciálu z oblasti praktického využití do oblasti psychologického nátlaku, hrozeb a zastrahování. To je ale jen „východisko z nouze“ a nespolehlivá naděje lidstva, protože strach není ani dobrý, ani rozumný rádce a tím méně spolehlivá záruka míru.

Charakteristickým rysem současné situace je to, že pod „laťkou“ nebezpečí globální jaderné války, kterou politika žádné strany nechce přeskochit, nachází ještě dostatek prostoru k tomu, aby války, třeba různé „omezené“, mohlo být

nadále využíváno jako prostředku ke splnění politických cílů. V tom vidí především západní vojenské teorii východisko.

Tato kvalitativně nová situace staví před vojenskou vědu zcela nové problémy, na jejichž řešení nebyla připravena. Proto v pracích vojenských teoretiků se setkáváme s velmi rozdílnými názory, vyvolanými především odlišností přístupů k ní.

Uzlovou otázkou soudobého vojenství je použití nebo nepoužití raketových jaderných zbraní v případném ozbrojeném zápase.

V minulosti bylo rozhodování o využití či nevyužití jednotlivých druhů vojenské techniky v ozbrojeném zápase převážně „výsadní sférou a doménou“ vojenské vědy. Za existence raketových jaderných zbraní **je to však záležitost především politická a vojenskému umění patří jen způsoby realizace takového politického rozhodnutí.** Určité snahy vojenských stratégů zachovat vojenskou strategii rozhodující úlohu vedou až k zaměňování funkce politické strategie za funkci vojenské strategie. Důsledkem takových tendencí je v podstatě militarizace politiky nebo snahy o takovou „univerzalizaci“ vojenské vědy, která by jí zdůvodňovala právo být i nadále teorií války jako celku, tedy jako teorií specifického stavu celé společnosti.

Tyto vlivy se projevují v myšlenkovém kvasu „různého pojetí, především strategie obecně, vojenské strategie zvlášť, v názorech na vzájemnou relaci „vědy“ a „umění“ v nich, na jejich vztahy k politice, na jejich obsahu, metodách atd.

Tak francouzský stratég generál A. Beaufre v knize „Úvod do strategie“ (NV 1967) je toho názoru, že „...strategie je uměním a nikoli vědou“ (str. 50) a že „...strategie jako věda byla spolu se strategickým uměním zařazena mezi staré kuriozity a našla své místo mezi tabatěrkou Fridricha II a kloboukem Napoleonovým...“ (str. 15). Autor obviňuje západní mocnosti po 2. světové válce z toho, že se „...nenaucily strategii v pravém smyslu slova, ale pouze jedné strategii, vydávané za alfu i omegu všeho vojenského umění...“. Podle jeho názorů „...strategie nesmí být nějakou výlučnou doktrínou, ale metodou myšlení...“ (str. 17). Poslání strategie vidí v tom, „...dosahovat cílů, jež byly stanoveny politikou, co nejlepším využíváním prostředků, které jsou k dispozici...“ (str. 27) a podstatu jejího „psychologického momentu“ v tom, „...přesvědčit protivníka, že pouštět se do zápasu, nebo v něm pokračovat nemá smysl...“. Nakonec dochází k závěru, že: „...Omezíme-li strategii jen na vojenskou oblast, stává se jako celek těžko pochopitelná, protože nám celá řada faktorů rozhodujícího významu uniká.“ Strategickou hru pak přirovnává k hudební, jejíž tvrdá dur tónina odpovídá „přímé strategii“, v níž rozhodující místo patří síle a měkkou mol tóninu přirovnává k „nepřímé strategii“, v níž vystupuje do popředí psychologie a kombinační schopnost.

Naproti tomu sovětská autoři maršál SSSR Sokolovskij a generál Čerednikenko ve stati „Vojenská strategie a její problémy“ (Vojennaja Mysl 10/1968) docházejí k závěru, že **vojenská strategie se stala skutečnou vědou, která zaujala mezi ostatními oblastmi vojenské vědy** (místy používají termínu „vojenských věd“) **samostatné místo.** Přiznání charakteru vojenské vědy vojenské strategii bude mít podle jejich názoru značný význam pro „vyhodnocení výsledků revoluce ve vojenství a výzkum kategorií soudobých válek...“. Přitom ale tito autoři nadále chápou **vojenskou strategii jako „...nedílnou součást vojenského umění,** jeho nejvyšší stupeň jak v teorii, i v praxi přípravy a vedení

války, jako oblast nejvyššího politického i vojenského vedení s cílem koordinovat použití ozbrojených sil k dosažení stanovených politických cílů...“.

Sovětská autoři sice blíže nedefinují své pojetí „vojenského umění“, ale konstatují, že v SSSR obsah vojenské strategie „... nikdy nevyšel za hranice vojenské oblasti“. Můžeme však v jejich stati zaznamenat určité změny v pojetí teorie vojenské strategie, např. ve srovnání s knihou maršála SSSR Sokolovského „Vojenská strategie“ (NV 1963).

Tak např. zmíněná kniha vychází z teze, že „... složitost a různorodost jevů ozbrojeného zápasu zkoumá vojenská věda...“, nebo „... v soulase s politickými cíli války, patří k úkolům vojenské strategie zkoumání zákonitostí ozbrojeného zápasu...“ (str. 15). Vojenská strategie v této knize byla chápána jako: „... soustava vědeckých poznatků o zákonitostech války, jako ozbrojeného zápasu...“ (str. 19) a byla charakterizována jako: „... strategie hlubokých raketových jaderných úderů ve spojení s činností všech druhů ozbrojených sil...“ (str. 19) — tedy jednoznačně jako strategie raketové jaderné války.

Na rozdíl od toho, v novém článku autoři uvádějí, že: „... Dříve zkoumala vojenská strategie jen určité oblasti vojenství, nyní je jejím úkolem postihnout strukturu všech navzájem propojených systémů takového jevu, jako je válka.“ Proto také vedle ostatních prvků počítají do předmětu teorie vojenské strategie i teorii přípravy ekonomiky a státu jako celku k válce, včetně přípravy obyvatelstva, rozvoje vojenské techniky a výzbroje, rozpracování systému velení atd. Uvádějí, že: „... není vyloučena možnost vzniku války s použitím klasických zbraní i s omezeným množstvím jaderných prostředků na jednom nebo několika válčících, nebo dlouhé jaderné války s použitím všech druhů ozbrojených sil.“

Pojem „válka jako ozbrojený zápas“ podle mého názoru nevymezuje přesně rozdíly v pojetí obsahu „války“ a „ozbrojeného zápasu“. V naší vojenské teorii převládá názor, že vojenská věda se zabývá jen zákonitostmi ozbrojeného zápasu, který je jen jedním, byť rozhodujícím atributem války, jejíž obsah se tím ale nevyčerpává.

V citovaných názorech sovětských autorů je ale zřejmý posun dosavadního pojetí teorie vojenské strategie. Autoři především rozšiřují její obsah a předmět, což ji vtiskuje ráz určité univerzálnosti a přibližuje k politické strategii. Od dříve převládající absolutizace varianty globální jaderné války se její pojetí posunuje k úvahám o možnostech více variantního vzniku a způsobu vedení ozbrojeného zápasu. Citované názory autorů nejsou hlouběji zdůvodněny a zůstávají některé otázníky nad obsahem takových pojmů, jako je „systém vojenských věd“, nad vztahem teorie vojenské strategie jako samostatné vědy k vojenskému umění atd. Zdá se, že klasifikace vojenské vědy se dále komplikuje.

Jsem toho názoru, že konstituování vojenské strategie jako samostatné vědy, pokud by bylo vědecky zdůvodněno a prokázáno, by muselo mít za následek výrazné změny v jejích vzájemných vztazích k ostatním vojenským teoriím; nelze prostě „povýšit“ teorii vojenské strategie na samostatnou vědu v jejích dosavadních vazbách. Není ani důvodů k tomu, konstituovat vojenskou strategii jako samostatnou vědu.

„Vojenská strategie zaujímá ve vztahu k vojenské doktríně podřízené postavení,“ píše maršál SSSR Sokolovskij ve své knize (str. 54). Teorie vojenské strategie, jako věda, však nemůže být podřízena doktríně, jako žádná věda,

kteřá chce vědou zůstat. Historické zkušenosti potvrzují, že doktrína, která si podřizuje vědu, brání jejímu i svěmu rozvoji a „podřezává si větev, na které sama sedí“. Ve vojenské strategii je třeba rozlišovat strategii jako praktickou disciplínu „vojenského umění“ a teorii vojenské strategie, která není kategorií srovnatelnou s vojenskou doktrínou. Vojenská doktrína není ani vědou, ani teorií — to je kodifikovaný souhrn státem přijatých a závazných zásad, principů a normativů. Jejich vztah není vztahem dvou teorií, ale vztahem teorie a praxe, který má silné oboustranné závislosti a zpětné vazby.

Mnoho těchto nejasností má své kořeny v neujasněném pojmovém aparátu vojenství. Mám na mysli především vzájemné vztahy politiky, vojenské politiky, strategie obecně a vojenské strategie zvlášť, doktríny a vojenské doktríny atd. Každá lidská činnost má svou „strategii“ a svou „doktrínu“ a jejich vojenské modifikace se týkají jen oblasti vojenství a nelze je zobecňovat a vzájemně zaměňovat. Nelze zaměňovat politickou strategii za vojenskou strategii, politiku za vojenskou politiku atd. Tyto nepřesnosti nemálo přispívají k prohlubování už tak dost obtížné situace vojenské vědy.

Vojenská věda prochází v současné době procesem „univerzalizace“ zájmů o problémy, které dosud byly domněle „jejími“ problémy a které dnes se staly problémy celé společnosti a všech jejích teorií. **To nutí vojenskou vědu, aby přezkoumala svůj předmět a obsah, svou úlohu a místo ve společnosti.** V tomto směru se projevují dvě tendence. Ta první vede ke snahám rozšiřovat obsah a předmět vojenské vědy a integrovat v ní maximum „vojenských problémů“ společnosti. Ta druhá směřuje k tomu, aby se vojenská věda rozloučila s narmoze ještě přežívajícím názorem o svém „výsadním“ postavení, aby svůj předmět a obsah omezila na ty problémy vojenství, které jsou její odbornou doménou a aby nastoupila cestu nejužší součinnosti se všemi ostatními vědními obory, pro které jsou dnes „obecné problémy vojenství“ stejně důležité, jako pro ni. Osobně jsem stoupencem té druhé tendence, zdánlivě „omezeného“ pojetí, o kterém jsem přesvědčen, že jím vojenská věda nejen neztratí, ale získá na svém významu a společenské užitečnosti.

Jaký vliv má, nebo měl by mít tento myšlenkový kvas ve vojenskostrategickém myšlení na naše vojenství?

Naše vojenství se v minulosti setkávalo se dvěma, stejně škodlivými extrémy. Ten první hlásal, že teorie vojenské strategie je „záležitostí velmocí a my nemáme do toho co mluvit“. Ten druhý usiloval o to zabývat se problémy vojenské strategie, ale jen na úrovni a v tom rozsahu, jako např. sovětská teorie vojenské strategie — tedy na úrovni, která se vymykala zájmům a konkrétním možnostem našeho vojenství a která mu tedy kromě informace mnoho nepomáhala.

Zásadní státní a stranické dokumenty ukládají našemu vojenství řadu složitých a náročných úkolů, které bez odpovídající úrovně strategického myšlení nelze úspěšně řešit. Vyskytují se však určité rozpaky či obavy, zda to či ono máme, můžeme, nebo smíme dělat. **Existují však objektivně strategické problémy obrany této země, které řešit musíme a které za nás nikdo řešit nebude a nemůže. Nezbytným atributem vojenství každého samostatného státu je taková úroveň vojenskostrategického myšlení, která odpovídá jeho politickým cílům, národním a internacionálním zájmům, přijatým koaličním principům a závazkům a jeho konkrétním podmínkám a možnostem.** Nejde tedy o žádnou samostatnou a nezávislou „čs. vojenskou strategii“, ale jde o nezbytné tvůrčí dotváření v koalici přijaté vojenskostrategické teorie i praxe

specifickými státními zájmy, postoji, podmínkami a možnostmi a o aktivní účast pro jejich tvorbu. To není žádná novinka, ale význam takového požadavku narůstá v podmínkách, kdy se válka vyhrává hlavně v míru. Bez takového přístupu k teorii vojenské strategie by nebylo možné ani rozvíjet státní vojenskou doktrínu.

K obsahu teorie vojenské strategie musíme však přistupovat diferencovaně.

Závěry teorie vojenské strategie mají různou realizační úroveň a nemohou být chápány jako dogmata, která pak jako ozvěna zní všude stejně. Je-li např. přijata správná zásada, že rozhodujícím prostředkem soudobé palebné síly jsou raketové jaderné zbraně, nemůže to mít stejné praktické důsledky jak pro „globusovou“ vojenskou doktrínu sovětskou, tak pro vojenskou doktrínu v ČSSR; neplatí to stejně pro skupinu frontů jako pro divizi, nebo pro pluk. Z minulosti je dost příkladů toho, kdy mechanické přenášení závěrů z nejvyšší úrovně až dolů nadělalo víc škody, než užítu.

Konstatoval jsem, že z oblasti vojenské strategie se v současné době vyděluje „jaderná strategie“, tedy rozhodování o použití či nepoužití jaderných zbraní. **Vzhledem k celospolečenskému významu se jaderná strategie vymyká oblasti teorie vojenské strategie a stává se disciplínou politické strategie.** Není sporu o tom, že tato úroveň strategie je vlastní především jaderným velmocem a že vliv jednotlivých členů koalice na ní je reálně omezen. Proto ve variantě jaderné války, zejména globální, je naše strategická praxe závislá na tom, jaké podmínky jí k plnění jejich úkolů vytvoří realizace jaderné strategie.

Připustíme-li však i v evropském prostoru, kde je soustředěn zájem našeho vojenství, možnost vzniku a vedení i jiných variant ozbrojeného zápasu, než je varianta jaderná, pak to před naše vojenskostrategické myšlení klade řadu otázek v souvislosti s řešením současných hlavních úkolů našeho vojenství — výstavby a přípravy obranného systému ČSSR v celku, obrany a ochrany teritoria a „polních vojsk“ zvlášť. Je zřejmé, že podmínky k řešení obou těchto problémů jsou velmi rozdílné a z hlediska vojenskodoktrinálního se v nich rozdílně projeví vzájemné relace podílu koaličního a státního.

Úroveň vojenskostrategického myšlení výrazně podmiňuje a spoluvytváří kvalitu doktrinálních názorů na řešení těchto problémů, které kladou řadu otázek před celý obsah vojenské vědy a vyžadují její předvídání. To v současné době nese sebou nezbytná rizika. Má-li dnes futurologie obtížné podmínky vůbec, má je v oblasti vojenství zvlášť. Nazval jsem tuto úvahu „křížovatkou vojenské strategie“. Faktem však je, že současná situace je křížovatkou celé vojenské vědy. Pohyb myšlenek v oblasti vojenství teprve začal a jeho nové tendence budou slít.

Možnost globální jaderné války jistě nelze vyloučit a je třeba s ní počítat. Je třeba ale důkladně a všestranně vědecky vyhodnotit míru její pravděpodobnosti a míru pravděpodobnosti toho, že i v našem zájmovém prostoru mohou být politické spory obou táborů řešeny buď jinými prostředky, než je ozbrojený zápas, nebo jinými jeho variantami, než globální jadernou válkou. Je třeba vyhodnotit i konkrétní vliv tohoto řešení na podmínky a možnosti našeho vojenství. Zatím na tyto problémy existují rozdílné názory. Vojenská doktrína ale vyžaduje nejen variantní řešení, ale i stanovení zdůvodněného pořadí variant, protože s touto základní otázkou je spojena celá řada dalších vojenskovědních problémů. Např. takové otázky, jako je současná úloha nejaderných ozbrojených sil, otázky spojené se vzájemnými relacemi významu

„globálního“ a „místního“ poměru sil v jednotlivých prostorových lokalitách, otázky významu geostrategického prostoru, který je rozdílný v různých variantách ozbrojeného zápasu a s kterým je spojen význam těch vojenských sil a prostředků, které jsou v tomto prostoru bezprostředně k dispozici a řada dalších složitých otázek, které vyžadují citlivé vyvážení relací nezbytných státních a internacionálních zájmů v daném prostoru.

Jsem si plně vědom toho, že současné podmínky k řešení těchto problémů nejsou právě příznivé. Faktem je, že neočekávaný projev „vnitřní funkce“ ozbrojených sil koalice, realizovaný vstupem armád pěti socialistických států na území naší republiky v minulém roce, nejen vytvořil k jejich plnění novou realitu, ale vyvolal i řadu různých emocí, které by mohly zastřít objektivní a reálný pohled na situaci a vyvolávat nová, extrémní stanoviska. Mám na mysli na jedné straně možnost přehánění a nereálnosti postojů a požadavků na bázi absolutizované suverenity státu v rámci koalice a na druhé straně neméně nebezpečné a nezdůvodněné zřeknutí se vlastních postojů, nedocenění jejich objektivní nezbytnosti a historické oprávněnosti a z toho plynoucí pocity „malosti“ a beznadějnosti aktivity našeho vojenství při zabezpečování obrany země.

Proto při řešení všech současných úkolů našeho vojenství je nezbytné vystříhat se všech dogmatických přístupů a řešit je tvůrčími, vědecky zdůvodněnými postoji. Jedině tak je možné v daných konkrétních podmínkách zabezpečit optimální splnění všech státních a internacionálních požadavků obrany země. Jde o to, aby úkoly našeho vojenství, vyplývající z akčního programu KSČ, z programového prohlášení vlády z dubna 1968, z akčního programu MNO, byly řešeny na bázi objektivních a vědecky zdůvodněných východisek a hledisek.

S touto otázkou úzce souvisí pojetí vzájemných vztahů sovětské, koaliční a naší vojenské doktríny. Kolem těchto otázek bylo v nedávné době a zdá se, že dosud trvá mnoho různých názorů, nejasností a i ničím nezdůvodněných rozpaků.

Pokusím se na ně krátce odpovědět.

Celý problém byl v poslední době mylně chápán tak, jakoby před naším vojenstvím vznikl zcela nový a předtím nikým dosud neřešený úkol „vypracovat“ čs. státní vojenskou doktrínu jako zcela novou a předtím vůbec neexistující kategorii našeho vojenství. Takové pojetí považuji za omyl.

Vycházím z toho, že každý stát se zahájením budování svých ozbrojených sil a svého branného systému se při tom řídí nějakými přijatými zásadami a principy — tedy nějakou vojenskou doktrínou. Na objektivní existenci této vojenské doktríny nemá žádný vliv to, jestli tomuto souhrnu státem přijatých a realizovaných zásad říkáme nebo neříkáme „vojenská doktrína“; nemá na ní vliv její kvalita a ani to, zda je či není někde souhrnně „sepsána“. To jsou jiné otázky. Vojenská doktrína v určité formě a s určitým obsahem vzniká současně s vojenskou politikou státu a s budováním ozbrojených sil a branného systému vcelku. V souladu, nebo i v rozporu s celospolečenským vývojem se pak vyvíjí a mění i vojenská doktrína.

Státy existovaly dříve, než koalice a jejich vojenská doktrína bez ohledu na formu a kvalitu, byla vždy výrazem, produktem jejich vojenské politiky. Proto nelze souhlasit s některými názory, které vycházejí z takového pojetí, jakoby koaliční vojenská doktrína byla jakousi „matkou“, z které se teprve rodí státní vojenská doktrína. Principiálně je tomu totiž právě naopak.

Koaliční vojenská doktrína, jako konečně všechno „koaliční“, je produktem integrace státních vojenských doktrín. Vzniká nebo má vznikat cestou „zdola“ jako syntéza zobecněných, společných státních zájmů členů koalice. Tyto zájmy jsou ovšem účelně abstrahované a tam, kde je to nezbytné a zdůvodněné, ustupují státní zájmy zájmům celku. Koaliční doktrína tak zabezpečuje společné zájmy internacionální i státní a touto syntézou nabývá nové, vyšší kvality a úrovně.

To je základní a podle mého názoru logicky teoretický princip.

Vzájemné vazby koaliční vojenské doktríny a obsahu i forem jejich realizací ve státních vojenských doktrínách nejsou ovšem v praxi tak jednoduché a jednoznačné. Tyto jednotlivé úrovně vojenské doktríny mají při své tvorbě i v procesu svého rozvoje mnoho složitých a silných „zpětných vazeb“ a závislostí. Tak např. jedním z určujících kritérií vojenství je „vojenská síla a moc“. Ta je souhrnem vědeckého, lidského a materiálního potenciálu a řady dalších prvků a je u jednotlivých členů koalice různá. Proto také **jednotliví členové koalice přinášejí do společné vojenské síly různý podíl jednotlivých druhů potenciálů, a proto také mají různý vliv na tvorbu doktrínálních zásad, podle kterých má být v případě potřeby této síly využito.**

Jestliže tedy např. SSSR má rozhodující podíl na vojenské síle koalice států Varšavské smlouvy, pak je logické, že jeho vojenská strategie a jeho státní vojenská doktrína jsou nejdůležitějšími a určujícími podílníky při tvorbě koaličních modifikací těchto základních vojenských kategorií. Taková je realita a tu musíme respektovat. To nás ale nezabývá práva ani povinnosti aktivně se účastnit při jejich tvorbě.

Nelze ani souhlasit s názorem, že v současné době žádná koaliční vojenská doktrína Varšavské smlouvy neexistuje. Existují-li její spojené ozbrojené síly, jsou-li budovány a připravovány, pak také existuje jejich doktrína.

Jiná je ovšem otázka, do jaké míry je v současné době koaliční vojenská doktrína Varšavské smlouvy formálně vypracována, do jaké míry je nám známa, či do jaké míry její funkci v současné době plní státní vojenská doktrína SSSR jako doktrína vedoucí velmocí koalice.

O posouzení této otázky mi ale v této úvaze nejde.

Cílem bylo ukázat, že současný var v pojetí a v obsahu vojenských teorií uvádí do pohybu i mnohá z těchto kritérií, která byla dosud namnoze považována za neměnná a jednoznačná. To ovšem klade vysoké nároky a složité úkoly před celou vojenskou vědu. Nemůže to tedy zůstat bez odrazu a neprovokovat i naši vojenskovední frontu k samostatné, tvůrčí a přemýšlivé aktivitě a k hledání vlastních postojů k té úrovni problémů, která se přímo dotýká našich úkolů, podmínek a možností.

Je pravda, že pod vlivem těch či oněch emocí se dnes stává namnoze „problémem“ i to, jak nazvat ty základní kategorie našeho vojenství, které tu objektivně existují, jestliže jejich přídomek „čs.“ může být a je nesprávně vykládán. Obávám se, že v tomto směru si mnohé komplikujeme sami.

To však nic nemění na tom, že tyto kategorie v našem vojenství objektivně existují a musí existovat tak, jako objektivně existují potřeby a požadavky obrany vlasti. Vyžaduje to ale jejich řešení na základě vědeckých zdůvodnění a reálné hodnocení podmínek a možností.

Vědecký potenciál se čím dále tím výrazněji prosazuje do „vojenského potenciálu“ a pro naše vojenství je důležité to, že je jedním z těch prvků, jehož možnosti nejsou limitovány velikostí státu.